

Літературний вимір як простір для осмислення досвідів війни

Oksana Beldii

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Українське суспільство нині переживає наймасштабнішу соціальну катастрофу – війну. Події теперішньої війни ХХІ ст. демонструють макабричний симбіоз новітніх технологічних елементів з тривалим позиційним протистоянням по лінії фронту на зразок траншейної війни Першої світової 1914 р.

Настанова про демократичний характер українського суспільства з необхідністю передбачає багатоманітність та неоднорідність його численних груп, об'єднаних спільним буттям в конкретному історичному просторі і часі. Кожен мешканець України має свій неповторний досвід війни: для когось – це перебування в самому серці кривавих боїв, тяжкі поранення, глибокі душевні травми; для інших – тремтіння від жаху під час окупації чи постійних обстрілів; декого реалії війни взагалі мало торкнулися. Дотепер маємо суспільство утворене великою кількістю окремих індивідів і груп, що потребують діалогу й розуміння, задля збереження життя і людяності.

Принцип історичного паралелізму часто є невиправданим, а, почасти, досить непродуктивним стосовно прогнозування можливих сценаріїв розвитку певних подій. З іншого боку, ми завжди мислимо, відштовхуючись від досвіду попередніх поколінь, що постає у складній взаємодії людей, приналежних до різних етнічних, політичних, релігійних, мовних груп. Зіставлення власних переживань з досвідами попередників, виражених в мистецтві, зокрема в різноплановій літературі видається неунікним. Останнє є актуальним в контексті нагальної потреби осмислення різних досвідів війни, про які йшлося вище.

Видається, що складність переживання досвіду війни передбачає одночасність фізичного болю, тілесної втоми й внутрішньої нагальної потреби до осмислення пережитого.

Перебування в ситуації; неможливість відсторонення від усвідомлення, що в ці хвилини, дні багато людей у твоєму близькому оточенні переживають жах, біль, страждання; незавершеність цієї війни – всі ці речі значною мірою перешкоджають глибокому аналізу нашого переживання війни. Звідси – гостра потреба читати. Про це красномовно свідчать не лише полиці українських книгарень, а й низка соціологічних досліджень, присвячених моніторингу феномену сучасного читання (Радченко & Каніщева, 2023; Юзва & Шуренкова, 2023).

В аналітичному звіті, за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження в межах проекту «Підтримка промоції читання в Україні», опублікованому у 2023 році, йдеться про те, що «читання розширює свою традиційну рамку й стає соціальною практикою з гнучкими межами» (Юзва & Шуренкова, 2023, с. 4). Авторки звіту цитують П'єра Бурд'є, якому йдеться: «читання – це не лише інтелектуальне заняття, а й спосіб виявлення свого соціального становища» (Юзва & Шуренкова, 2023, с. 3). Можемо висувати, що в умовах війни читання як своєрідна соціальна практика сприяє осмисленню окремим індивідом власного досвідчування спільної для українців трагедії.

Поряд з цим глибоко особистісним виміром читання, пов'язаним із саморефлексією, проступає соціальна значущість і потенціал цього феномена. Адже читання спроможне «надихати військових на невпинну боротьбу, виховувати, навчати, дарувати візію мирного майбутнього, розважати, рятувати від нудьги» (Овчарук, 2024). Водночас читання – це та двосічна зброя, що здатна «підбурювати, провокувати та готувати цілі країни до прийдешніх воєн», адже книги «часто бувають носіями ідеологій, що ворогують між собою» (Овчарук, 2024).

Також «читання підвищує стресостійкість, є однією із практик інклюзії та соціальної адаптації» (Радченко & Каніщева, 2023, с. 82). Як зауважують дослідниці, після короткого періоду заціпеніння після повномасштабного вторгнення українці поступово поверталися до читання: «Читали вголос під час повітряних тривог, ділились кни-

гами й враженнями, збирали книги для фронту й шпиталів, для бібліотек тих громад, куди масово переїздили біженці. І тут дуже відчутним став брак якісної, гарно виданої, сучасної української літератури» (Радченко & Каніщева, 2023, с. 82).

Прикладом літературного твору для осмислення досвіду війни може бути книжка Ернста Юнгера, німецького офіцера й письменника. Досить короткий, але насичений твір, представлений як мемуари, передає складну й неоднозначну палітру внутрішніх переживань воєнних часів Першої світової (Юнгер, 2022). Автор напрочуд влучно характеризує ідеї, що роїлися в головах тогочасних бійців; всі ті суперечливі сенси, які відлунювали злам епох. «Війна як внутрішнє переживання» – одна з численних книг, що видається вкрай актуальною для українців сьогодні.

Підсумовуючи, зауважимо, що літературний вимір, представлений історичними, філософськими виданнями сприяє саморефлексії, осмисленню сучасних подій в історичній та філософській перспективах. У мисленневих діалогах з авторами минулого, що виражають не лише власні досвіди, але й у певному сенсі дух різних епох, можемо чути голоси наших предків, які переживали не менш трагічні події. Багатоманітність, складність, трагічність, неповторність цих досвідів, виражених у численних текстах, дуже цінні. Адже вони здатні резонувати з усім тим тяжким й неоднозначним, що відбувається в наших душах. Водночас читання історичної та філософської літератури не лише спонукає нас до стійкості, але й дарує надію на майбутнє. Бо наше нинішнє існування свідчить про те, що людство вижило, здолало дещо надзвичайно жахливе і трагічне, виплекавши волю до життя.

Бібліографія:

Овчарук А. (2024, 20 вересня). *Пропаганда чи підтримка? Нова книга Ендрю Петтігрі про читання в час війни*. Читомо. <https://chytomo.com/propahanda-chy-pidtrymka-nova-knyha-endriu-pettigripro-chytannia-v-chas-vijny/>

- Радченко А. & Каніщева В. (2023). Читання як життєва стратегія: читання і війна. *Бібліотечний вісник*, 3 (271), 79–86.
- Юзва Л. & Шуренкова А. (2023). Аналітичний звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження в межах проєкту «Підтримка промоції читання в Україні».
- Юнгер, Е. (2022). *Війна як внутрішнє переживання*. Стилет і стилос.